

בס"ד, כ"ג שבט התשפ"ו

מנחות ל' – כתיבת סוף התורה, כללי כתיבה, וטעות בכתיבת שם הד'

שאלות:

1. בנימין מסיים לכתוב ספר תורה, והפסוק האחרון יוצא באמצע הדף האחרון, זה בסדר?

כתיבת סוף התורה

בדף הקודם **רב יוסף** אמר שיש שתי הלכות של **רב** בנוגע לספר תורה שיש ברייתא שסותרת אותן. בתחילת הדף שלנו הגמרא מבררת את ההלכה השנייה:

- **רב אמר:** שהכותב ספר תורה ובא לגמור – גומר ואפילו באמצע הדף ולא צריך לכוון שסוף התורה יהיה בסוף הדף.
- הברייתא **שרב יוסף** אמר שהיא קשה על **רב**, סוברת שלהבדיל מארבעת החומשים הקודמים, את סוף התורה צריך לסיים בסוף הדף (בכך שמקצר את השורות הקודמות).
- הגמרא מתרצת את הסתירה: שכוונת **רב** היא רק בחומשים (כלומר בחומשים של ספר תורה). אבל לגבי סוף ספר התורה כולו, **רב** מודה שצריך לסיים בסוף הדף.
- הגמרא מקשה מדברי **רבי יהושע בר אבא** בשם **רב גידל** שאמר בשם **רב** שגם את הסוף של התורה ("לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל") כותבים באמצע הדף. הגמרא מתרצת: שהכוונה היא באמצע שיטה (שורה) ועדיין בסוף הדף. והגמרא מביאה מחלוקת האם חייבים לסיים באמצע שורה או שאפשר גם בסוף השורה. ופוסקת הלכה: באמצע שורה דווקא.
- **רבי יהושע בר אבא** מביא עוד מאמר בשם **רב גידל** בשם **רב**: ששמונת הפסוקים האחרונים של התורה שכתוב בהם "וַיִּמַת שָׁם מֹשֶׁה" – יחיד קורא אותן בבית הכנסת (כלומר, לא מחלקים אותם לשני עולים לתורה) כי הם נכתבו בצורה שונה.
- זה לכאורה כנגד דעת **רבי שמעון** שנחלק בברייתא על מי כתב את הפסוקים האלה: **רבי שמעון** אמר שלא ייתכן שספר תורה חסר אות אחת (שהרי משה אומר "לְקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה..."). לכן: עד כאן – הקב"ה אומר ומשה כותב ואומר; מכאן ואילך – הקב"ה אומר ומשה כותב בדמיון ולא חזר על הדברים מרוב צער, (כמו שירמיהו אמר לברוך בן נריה לכתוב, וברוך לא חזר על הדברים שהיו קינות).
רבי יהודה או **רבי נחמיה** אומר שיהושע בן נון כתב אותם.
- הגמרא שואלת אולי דברי **רב** (שלא מפצלים לשני עולים) הם שלא כדעת **רבי שמעון**? כי בעצם משה כתב הכל אז אין הבדל? הגמרא מתרצת שזה לא הכרחי, כי בכל מקרה הפסוקים האלה שונים בזה שהם שנכתבו בדמיון.
- **רבי יהושע בר אבא** מביא עוד מאמר בשם **רב גידל** בשם **רב**: שהלוקח ספר תורה מן השוק – כחוטף מצווה מן השוק, כלומר הוא עושה מצווה. אבל מי שכתב אותו – מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני. **ורב ששת אמר:** שאפילו אם הגיה אות אחת – מעלה עליו כאילו כתבו.

2. גדי שרטט בטעות שורה נמוכה בגליון ספר תורה, הוא יכול לכתוב אותיות קטנות בשורה הזו?

כללי כתיבה (יריעות, גליונות ורווחים)

הגמרא ממשיכה לדון בכתיבת ספר תורה.

- גודל יריעה (מספר דפים): אדם עושה יריעה מבת שלוש דפים ועד בת שמונה דפים. (כדי שהתפרים בין היריעות לא יהיו רחוקים מדי ולא יהיו קרובים מדי, לשמור על היופי של הספר, רש"י).
 - ואפילו שמותר לעשות שמונה דפים, לא ירבה לעשות שמונה ביריעה צרה – מפני שנראה אגרת (מאוד צפוף). ולא ימעט (לעשות שלוש דפים ביריעה רחבה) – מפני שעניו משוטטות והמבט צריך לרוץ ימינה ושמאלה, ויכול לטעות ולהתבלבל בשורה.
 - אם נזדמנה לו יריעה בת תשעה דפים, לא יחלק אותה 3 לכאן ו-6 לכאן, אלא 4 לכאן ו-5 לכאן (כדי שיהיו שוות ככל האפשר).
 - יוצא מן הכלל בסוף הספר – מותר אפילו פסוק אחד בדף אחד. כלומר, אפילו דף צר, וכותב את כל הפסוק כל מילה בשורה נפרדת כדי לסיים בסוף הדף.
 - הברייתא ממשיכה לתאר את צורת הגליון (צורת הכתיבה על היריעה):
 - בספר תורה: משאיר מלמטה טפח, מלמעלה שלוש אצבעות, ובין דף לדף רוחב שתי אצבעות.
 - בחומשים (גליונות של חומשים שלא נועדו לספר תורה, אבל כתובים על קלף): מלמטה שלוש אצבעות, מלמעלה שתי אצבעות, ובין דף לדף רוחב אגודל.
 - רווחים בכתב: בין שיטה (שורה) לשיטה – כמלא שיטה, בין תיבה לתיבה – כמלא אות קטנה, בין אות לאות – כמלא חוט השערה.
 - איסור צמצום: אסור לצמצם את הכתב (לעשות אותיות קטנות יותר) – למשל, אם שרטט באמצע הדף שתי שורות שאין ביניהם מספיק רווח, או שאין לו מספיק רווח בשביל לסיים פרשה פתוחה או בשוליים, אסור לדחוף בכח אותיות יותר קטנות.
 - פיצול מילה: אם נזדמנה לו תיבה בת חמש אותיות, יכתוב שלוש בתוך הדף ושתיים מחוץ לדף, אבל לא שתיים בתוך הדף ושלוש מחוצה לו (אלא יתחיל את המילה בשיטה הבאה). תיבה בת שתי אותיות – לא יזרקנה לבין הדפין, אלא חוזר וכותב בתחילת השיטה הבאה.
3. יואל סופר סתם שכח לכתוב את שם ד' והמשיך, אפשר לתקן את היריעה?

טעות בכתיבת שם ד'

הגמרא דנה מה עושה אדם שטעה ושכח לכתוב את שם השם וכתב מילה במקומו:

- רבי יהודה אומר: גורר (מגרד) את מה שכתב, תולה (כותב מעל השורה) את המילה הגרורה, וכותב את השם על מקום הגרר.
- רבי יוסי אומר: אף תולין את השם (בלי לגרור).
- רבי יצחק אומר: אף מוחק וכותב כלומר, מוחק את הדיו בעודו לח, וכותב את השם על המחק, למרות שזה פחות מהודר מלגרור.

○ רבי שמעון שזורי אומר: כל השם כולו תולין, אבל מקצתו אין תולין (אם אין מקום לכתוב את כולו).

○ רבי שמעון בן אלעזר משום רבי מאיר אומר: אין כותבין את השם (לא על גרר, לא על מחק, ולא תולים), אלא גונז את היריעה כולה.

○ ונחלקו אמוראים בהלכה:

▪ רב חננאל בשם רב אומר: הלכה – תולין את השם.

▪ רבה בר בר חנה בשם רבי יצחק בר שמואל אומר: הלכה – מוחק וכותב.

▪ הגמרא מקשה: למה האמוראים לא אמרו הלכה כרבי יוסי או כרבי יצחק? ומתרצת: משום שהיו כאלה שגרסו את שיטותיהם הפוך, לכן היה צורך לפרש את ההלכה.

○ כלל רבי שמעון שזורי:

▪ רבין בר חיננא בשם עולא בשם רבי חנינא אומר: הלכה כרבי שמעון שזורי, ולא עוד אלא כל מקום ששנה רבי שמעון שזורי – הלכה כמותו. והגמרא תדון בכלל הזה עד לאמצע הדף הבא.

▪ הגמרא מבררת על מה רבין אמר הלכה כר"ש שזורי כי אם זה בעניין כתיבת השם בספר תורה למה הוא לא אמר את זה ביחד עם האמוראים האחרים שראינו קודם שפסקו הלכה לא כרבי שמעון שזורי.

והגמרא עוברת נושא נושא ושואלת את אותה שאלה, מדוע הוא לא אמר את זה ביחד עם האמוראים האחרים שפסקו הלכה באותו נושא.

▪ הרשימה של הנושאים שבהם נפסקה הלכה כמותו: בן פקועה (ששחיטת אמו מטהרתו אפילו שהוא כבר גדול וחורש בשדה לא זקוק לשחיטה), גט במסוכן (שאומר רק "כתבו" ולא אמר תנו וכותבים ונותנים כי מסתמא זו כוונתו), תרומת מעשר של דמאי (שספק אם תרם על הפירות האלו עם הארץ, ותרמנו שוב לחומרה, ותרומת המעשר חזרה והתערבבה בטעות, שאפשר לשאול את עם הארץ אם הוא עישר ולאכול אפילו בחול על פיו), או פול המצרי (לגבי ערבוב ישן וחדש, שחלק השריש לפני ראש השנה וחלק אחרי, ולא תורמים מישן על חדש ור"ש שזורי אומר שיערבב יפה ויתרום וממילא התרומה מתחלקת באופן שוויוני). בכל אלה נשארנו בשאלה,

▪ בסוף הדף רב פפא אמר שהכלל נאמר לעניין שידה ורב נחמן בר יצחק לעניין יין,

והגמרא תפרט על מה מדובר בדף הבא.